

КОЛИКО СТРАНЦИ ПОМАЖУ РАЗВОЈ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ



# Међународна подршка вредна 14 милијарди евра

*Од међународних организација Србија је добила доста новца у протеклих 18 година као подршку домаћим предузетницима, за развој појединих сектора и кроз конкретне програме бесповратне финансијске помоћи. Ту су и повољни кредити и гаранцијске шеме, а значајни су и пројекти УСАИД, од којих неки доносе више од 10 милиона долара. Колико је све то помогло да се развије сектор српског малог бизниса?*

У српску привреду се након 2001. године, од различитих међународних организација, слило око 14 милијарди евра. Тај износ се добија када се саберу сва давања из европских фондова, затим средства која су стизала кроз пројекте и програме Сједињених Америчких Држава (САД) и међународних финансијских институција. Тако је, на пример, само Европска унија уложила три милијарде евра у оквиру процеса европских интеграција, а Европска инвестициона банка пет милијарди евра. Европска банка за обнову и развој (ЕБРД) је до краја 2018. пласирала око пет милијарди евра у више од 200 пројеката, док је подршка америчке владе и Агенције за међународни развој (УСАИД) српској економији допринела са око 800 милиона долара.

У истраживању које смо спровели за Економетар, показало се да је значајан део тог новца стигао и до малих и средњих предузећа (МСП), кроз различите пројекте за унапређење пословања, јачање конкурентности и промоцију предузетништва. И сада, након 15 година, приметни су помаци у развоју МСП, али је такође очигледно да се, осим узлета и промоције појединих брендова у сектору малог бизниса, слика српског предузетништва у маси није много променила, упркос тим значајним средствима која су инвестирана у њихов развој.

Средства која ЕУ улаже у Србију су значајна, поготово од почетка преговарачког процеса. Шеф Делегације ЕУ у Србији Сем Фабрици подсетио је, почетком марта, да је од почетка преговарачког процеса у нашу земљу улагано по 200 милиона евра годишње. Да је подршка међународних организација за развој малих и средњих предузећа и предузетништва у Србији значајна из више разлога, наглашава за Економетар и помоћница министра привреде Катарина Јовановић Обрадовић.

## УСАИД подршка за МСП на југу Србије

Значајну сарадњу са УСАИД има и Развојна агенција Србије. Они су недавно завршили пројекат подршке развоју приватног сектора у три града (Врање, Лесковац и Нови Пазар) и девет општина јужне и југозападне Србије, чији се наставак очекује током 2019. године. Циљ овог пројекта, вредног 4,2 милиона долара, јесте јачање МСП у одабраним регионима путем ширег повезивања, као и повећање продаје, извоза и отварање нових радних места. Подршка УСАИД подразумева тренинге, менторинг, консалтинг и техничку помоћ.

– Пре свега, у могућности смо да већим средствима подржимо наше предузетнике, да већу пажњу посветимо појединим секторима или циљним групама, али и да кроз размену знања и искуства унапређујемо систем националне подршке. Да би се избегла преклапања, а постигао што бољи синергетски ефекат, веома је важно да се донаторска подршка координира и у фази припреме и у фази реализације са националним институцијама – каже Катарина Јовановић Обрадовић.

Према њеним речима, стратешки партнер Србије, Европска унија, већ 20 година континуирано пружа подршку и улаже значајна средства за развој МСП.

– На наш предлог, у последње време, све је већи фокус на конкретним програмима финансијске подршке малим и средњим предузећима, као што су бесповратна средства, повољни кредити уз помоћ ЕУ, гаранцијске шеме и слично – каже Катарина Јовановић Обрадовић.

Од билатералних донатора, како наглашава, нарочито успешну сарадњу Србија има са Немачком која је дала велики допринос дуалном образовању, дигитализацији и модернизацији услуга Привредне коморе Србије.

– Значајан партнер је и УСАИД, чија је подршка често јасно фокусирана на поједине секторе, као на пример прехранбену индустрију или мање развијена подручја, али и

други донатори. Поред донаторских организација и пројеката, веома је важна и сарадња са међународним финансијским институцијама као што је Светска банка, која значајно помаже, поред осталог, и око пројеката у области унапређења пословног окружења. Имамо и значајну сарадњу са Немачком развојном банком (KfW), Европском инвестиционом банком (ЕИБ), као и са Европским инвестиционим фондом (ЕИФ) – наводи Катарина Јовановић Обрадовић.

Иако нема званичних података о томе која међународна организација појединачно пружа највећу подршку развоју МСП у Србији, један од актуелних програма који предвиђа значајну подршку српским компанијама јесте Пројекат за конкурентну привреду Америчке агенције за међународни развој (УСАИД), вредан 12 милиона долара. Овај програм је почео да се примењује почетком 2017. и трајаће до априла 2021. године. У УСАИД наводе да ће



Жужана Харџитаи

пројекат стимулирати системску подршку и инвестиције у прехранбено-прерађивачкој индустрији ради повећања продаје и извоза, стварајући модел подршке који се може пресликати и у другим секторима.

– Циљ пројекта је повећање продаје и извоза српских прехранбених производа на домаћем и међународном тржишту. Пројекат успоставља партнерске односе са пословним асоцијацијама, водећим фирмама из индустрије, финансијским институцијама, образовним сектором и низом других пружалаца услуга, како би створио одрживи систем подршке за српске компаније – истичу у УСАИД.

Измeђу осталог, како додају, циљ овог пројекта је развој нових модела за подрш-

ку малим и средњим предузећима, посебно у сектору финансирања и образовања, да би одговорили на потребе индустрије и креирали платформе за размену искуства и учење. Такође, идеја је стимулисање иновација у сегменту индустрије производа високе вредности, кроз популаризацију индустрије и развој система подршке, који ће омогућити лакши приступ домаћем малопродајном и ХоРеКа тржишту, као и повећање извоза.

У прве две године спровођења овог програма, наглашавају у УСАИД, остварени су значајни резултати. Тако је, на пример, 50 фирми учествовало на сајмовима у Европи и САД, а 100 излагача на домаћим сајмовима, а то је резултирало са 54 потписана уговора у укупном износу од 3,5 милиона долара и 750 пословних састанака. Поред тога, више од 40 малих произвођача воћа и поврћа ушло је у ланце великих компанија што им омогућава приступ новим извозним тржиштима, док је 150 фирми широм земље учествовало на финансијским едукацијама, организованим у партнерству са Привредном комором Србије.

Са друге стране, подршка ЕУ развоју привреде Србије, па тако и МСП, јесте огромна. Пре свега, Србији су као земљи кандидату за чланство у Унији доступни различити фондови, а новац је предвиђен за унапређење интернационализације пословања, јачање конкурентности, као и за промоцију предузетничке културе. Значајна средства за развој МСП у Србији пласирају се преко Европске банке за обнову и развој (ЕБРД). Тако је недавно, на конференцији 13. марта, у Београду представљен програм сарадње са ЕБРД на развоју мале привреде, а подршку ће моћи да искористи најмање 130 предузећа у Србији. Државни секретар у Министарству привреде Милун Тривунац позвао је мала и средња предузећа да искористе могућност и унапреде конкурентност кроз овај програм, за који



Катарина Јовановић Обрадовић

је ЕУ обезбедила 2,2 милиона евра из ИПА фондова. Тривунац је истакао да ће домаћим фирмама кроз овај пројекат бити омогућено да се саветују са страним индустријским експертима, који имају велико искуство у овој области. Говорећи о малим и средњим предузећима у Србији, Тривунац је истакао да тај сектор чини 99 одсто свих привредних друштава и запошљава две трећине људи у привреди. Зато је, каже он, стратешки приоритет Владе Србије и Министарства привреде да им пружи свеобухватну подршку.

– Министарство привреде је за МСП сектор ове године издвојило 1,7 милијарди динара само за бесповратна средства, али и саветодавне програме и менторинг, како би се сталним усавршавањем и новим знањима српска предузећа што једноставније прилагођавала сталним променама у пословном окружењу – рекао је Тривунац.

Регионална директорка ЕБРД за Западни Балкан и шеф канцеларије у Србији Жу-

## Подршка ЕУ за МСП

У Делегацији ЕУ у Србији за Економетар наводе да је подршка међународних организација МСП пресудна јер ових предузећа, мерено бројем привредних субјеката, има готово 99 одсто.

– МСП имају водећу улогу у стварању економског раста и отварању нових радних места. Подршка ЕУ у развоју МСП је врло конкретна и допринеси њиховом расту. Постоје бројни успешни примери српских малих и средњих предузећа која су започела своје пословање захваљујући финансијској помоћи ЕУ. Тако је у оквиру подршке развоју иновација одређен број

стартап предузећа пронашао своје место на тржишту, не само у земљи, већ и у региону и иностранству – истичу у Делегацији ЕУ.

Како наводе, укупна средства ЕУ која су планирана и искоришћена у овој области од 2001. године износе 132,15 милиона евра. Осим тога, додају у Делегацији ЕУ, издвојено је и више од 20 милиона евра за пројекте јачања институција које се баве сигурношћу производа, заштитом права интелектуалне својине и развојем е-пословања.

– Уз додатна средства уложена у локалне економске иницијативе, сектор малих и средњих предузећа је до сада апсорбовао више од 200 милиона евра – закључују у Делегацији ЕУ у Србији.



жана Харгитаи, навела је да је од 2001. године, кроз саветодавне програме, ЕБРД подржала више од 900 малих и средњих предузећа у Србији.

– Након подршке, мала и средња предузећа су повећала промет и број запослених, што им је помогло да привуку више инвестиција. До сада је више од 900 микро, малих и средњих предузећа прошло кроз саветовање – истакла је Жужана Харгитаи.

Амбасадор ЕУ у Србији Сем Фабрици навео је, на истом скупу, да је Унија уложила скоро 14 милиона евра за подршку сектору МСП у Србији кроз програме подршке ЕБРД, од чега су многа српска предузећа имала користи.

– Ово је пети пројекат. До сада су три четвртине МСП који су прошли кроз ове пројекте увећали свој обрт за 25 одсто, а

Сарадња са Јапаном је стара више од деценије, а ЈИЦА програм подразумева континуирану стручну помоћ сертификованог лица – ментора, који 25 или 50 сати ради у самом предузећу, у зависности од тога да ли је реч о стартапу или већ развијеним МСП. У РАС-у наводе да је ову бесплатну услугу до сада добило 2.000 предузећа у Србији. Са друге стране, швајцарски СИППО програм подразумева бесплатну подршку страних консултаната, специјализованих за производне процесе, њихову примену и модернизацију да би фирме изашле на страна тржишта. РАС је почео сарадњу са СИППО прошле године. До сада су поједине фирме постигле веома добре резултате на сајмовима на којима су излагале, наглашавају у РАС-у, а потписани су и значајни уговори са странцима.

### Од УСАИД 408 милиона долара

Од 2001. УСАИД је обезбедио око 408 милиона долара подршке економском развоју Србије. Међу најзначајнијим пројектима су Пројекат за конкурентну привреду, Агробизнис пројекат, помоћ предузећима на југу Србије, као и повољни зајмови за МСП преко пословних банака.

– УСАИД помаже Србији да развије повољно пословно окружење које компанијама омогућава да расту, како би постале конкурентне на међународном тржишту. То је посебно важно за МСП која имају потенцијал да постану мотор развоја привреде Србије – наводе у УСАИД за Економетар.

Ова организација подржала је 184 предузећа на југу Србије у периоду од 2013.

до 2018. године, што је омогућило отварање око 650 радних места.

– Такође, 71 МСП у власништву жена и младих добило је бесповратна средства за куповину опреме у вредности од 761.000 долара, што им је помогло да се развију и постану конкурентнији. Претходни програм подршке на југу Србије омогућио је отварање 400 радних места, а генерисао је 13,8 милиона долара од продаје на сајмовима – подсећају у УСАИД.

Агробизнис пројекат од 2007. до 2012. помогао је, како оцењују у УСАИД, стотинама фирми да се припреме за наступ на трговинским сајмовима и представе на новим тржиштима. На тај начин продати су прехранбени производи вредни око 120 милиона долара и отворено је око 7.000 радних места – показују рачунице ове америчке организације.

66 одсто су повећали број радника што је резултирало отварањем готово 2.000 нових радних места – саопштио је Фабрици.

Дејан Томић, из ЕБРД, нагласио је да се подршка ЕБРД састоји у стратешком планирању, унапређењу производње, маркетинга и продаје, управљању квалитетом, заштити животне средине, ефикасности коришћења извора финансирања, унапређењу финансијских извештавања...

Значајна подршка међународних организација за МСП реализује се и преко Развојне агенције Србије (РАС), а она се најчешће огледа у саветодавној и менторској помоћи предузећима. Јапанска агенција за међународну сарадњу (ЈИЦА) већ четврти пут у сарадњи са РАС реализује пројекат услуге менторинга, а ту је и Швајцарски програм за промоцију извоза – СИППО, који за циљ има умрежавање, повезивање и јачање капацитета извозника.

РАС такође нуди и развијање акцелератора за побољшан приступ финансирању иновација микро, малих и средњих предузећа у оквиру Транснационалног програма Дунав који је део финансијског инструмента Европске територијалне сарадње и промовише економску, социјалну и територијалну повезаност у Дунавском региону кроз политику интеграције у одабраним пољима. Програм финансира развојне пројекте, практичну имплементацију законских оквира, алате, услуге и конкретне пилот инвестиције малог обима.

Оним предузећима и предузетницима који су у неком од ових пројеката учествовали, помоћ је свакако користила, показало је истраживање Економетра. Али, истовремено, треба имати у виду и упозорења економиста да ова врста међународне подршке није у потпуности искоришћена за ефективнији развој сектора МСП у Србији.

Саветодавна подршка различитих међународних организација, коју су најчешће користили српски предузетници, показала се изузетно корисном јер су бројне компаније захваљујући таквој помоћи успеле да унапреде пословање и пласирају производе и на страним тржиштима.



Новица Стошић

Једна од фирми која је сарађивала са УСАИД и успела да интернационализује пословање јесте наш произвођач трикотаже "Ивковић". Како за Економетар каже Милош Ивковић, генерални директор фирме, сарадња са УСАИД је у потпуности одредила њихов будући развој.



Срђан Стефановић

– Са УСАИД смо сарађивали од 2004. до 2008. године, а највећа подршка била је везана за припрему компаније за излагање на међународним сајмовима моде. Тако смо кроз овај пројекат први пут излагали у Њујорку, а касније и на европским сајмовима. Подршка је била саветодавна.

ИСКУСТВА ПРЕДУЗЕТНИКА У ПРОЈЕКТИМА МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

# Драгоценна помоћ за пласман српских производа

*Захваљујући саветодавној, а касније и финансијској подршци бројних страних партнера, домаће компаније унапредиле су пословање и успеле да пласирају своје производе на страним тржиштима*

давна, али су нам и рефундирали трошкове излагања – истиче Ивковић.

У првим годинама рада је, како каже, оваква подршка суштинска.

– Сви планови су били локално и регионално усмерени, нисмо радили на интернационализацији пословања. Били смо охрабрени саветима УСАИД, али и финансијски подржани да направимо први корак, да се представимо на тржишту изван региона. До 2005. смо били локална компанија, око 70

компаније, и да је промењена организациона и функционална шема, као и кључни индикатори перформанси пословања.

Златара "Стефановић" из Београда такође се укључила у један од пројеката подршке ЕБРД развоју МСП у Србији. Према речима власника златаре Срђана Стефановића, програм је кренуо у септембру прошле године, а састоји се од саветодавних услуга око реорганизације рада целе фирме.

– Ово је породична фирма која постоји дуги низ година. Прерасли смо начин пословања карактеристичан за малу фирму. Захваљујући овом програму прошли смо обуку и увели смо нову менаџерску структуру, тако да нисмо више "one man show", већ имамо различите секторе који брину о сваком сегменту пословања – наглашава Стефановић.

Компанија је, како каже, поред три златаре у Београду, пет у Новом Саду и једне



Милош Ивковић

одсто промета имали смо у Београду. Излазак на развијена светска тржишта омогућио нам је да постанемо једна од водећих српских модних кућа. Сада извозимо око 85 одсто производа, а више од 1.000 продавница у свету у свом асортиману има неке од наших производа – каже Ивковић.

Новица Стошић из Врања, власник маркета и пекара "7. јули", користио је пре две године саветодавне услуге програма ЕБРД о компаративним начинима управљања у МСП.

– Пројекат се састојао из обуке кадрова и саветодавне подршке у раду компаније. Након имплементације оваквог програма моја фирма бележи константан раст – наводи Стошић, и додаје да се конкретна подршка односила на организовање рада

## Прекретница за рад компаније

Татјана Аврамов, оснивач и власник фирме "Real red raspberry" која се бави производњом и прерадом малине, учествовала је прошле године у УСАИД пројекту за конкурентну привреду. Овај програм има за циљ покретање иновација у српској прехранбеној индустрији.

– Учешће у овом програму је за нашу компанију представљало прекретницу и подизање пословања на виши ниво. Најзначајнији аспекти у којима смо добили подршку су технологија производње, дизајн, маркетинг и, оно што је можда најтеже, пласман – каже за Економетар Татјана Аврамов.



Татјана Аврамов



Зоран Стојевић

у Крагујевцу, недавно отворила још једно продајно место у Новом Саду.

У сличном програму ЕБРД учествовала је и врањска пројектантска компанија "Град".

– Пре две године смо конкурисали за ЕБРД пројекат и ушли у програм. Они су нам помогли у коришћењу иновативне технологије у самом пројектовању, што је било интересантно и самој банци јер се ради о новој технологији. Имали смо софтвер који је подржавао виртуелну зграду, па смо у сваком тренутку радили са моделом објекта, имали увек доступне све информације везане за пројекат, за његову вредност и за сам процес изградње. Такав приступ је унапредио пословање компаније – оценио је за Економетар Зоран Стојевић, власник "Града".



СТРУЧНА ЈАВНОСТ О ПОДРШЦИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА МСП

## Допуна скромних средстава државе

Економисти оцењују да је подршка међународних партнера развоју МСП значајна јер се на тај начин повећавају продуктивност и запосленост, али би требало да се та помоћ повећа и да се адекватније искористи



Милорад Филиповић

Подршка међународних организација развоју МСП у Србији је изузетно значајна јер се кроз њу ублажавају слабости финансијског сектора и допуњују релативно скромна средства која држава одобрава овој групи предузећа. Она је усмерена на решавање проблема са којима се ова предузећа суочавају и има за циљ јачање доприноса МСП порасту запослености, расту продуктивности, али и општем привредном расту. Ипак, с друге стране, резултати спроведених конкурса указују на непотпуну искоришћеност такве подршке.

Тако стручна јавност оцењује помоћ међународних организација малим и

средњим предузећима у Србији. Гаљина Огњанов, професорка Економског факултета у Београду, каже за Економетар да је њихова подршка велика, правовремена и правилно усмерена на решавање кључних проблема са којима се МСП суочавају:

– С обзиром на значај МСП и уочену потребу њиховог даљег развоја било би добро да се та помоћ у перспективи додатно повећа – сматра Гаљина Огњанов.

Међународне организације, како каже, могу да пруже адекватну подршку како

### Значај сертификације, брендирања, паковања

Као веома значајну помоћ, наглашава Гаљина Огњанов, треба поменути и подршку у домену едукације у области маркетинга, менаџмента, израде бизнис планова, анализе тржишта, одабира тржишних сегмената, брендирања, дистрибуције и слично.

– Управо у сфери маркетинга и брендирања посебно су значајни они међународни пројекти који су усмерени ка препознавању незадовољених потреба ради спознаје нових тржишних могућности и анализе капацитета пословних субјеката да на њих одговоре – каже Гаљина Огњанов, и додаје да се кроз оснаживање локалних произвођача у процесу сертификације, брендирања, паковања, дистрибуирања и промоције производа повећава конкурентност МСП на тржишту и омогућава њихов даљи раст.



Гаљина Огњанов

вања запослених да управљају пословним процесима, али и новчана помоћ која се одобрава за различите сврхе – наглашава Гаљина Огњанов.

Милорад Филиповић, професор Економског факултета у Београду, указује на то да је подршка међународних организација у развоју МСП кључна.

– Она се не састоји само и искључиво у финансијској подршци. Значајни су и обуке, преношење знања и позитивних пракси, употреба модерних алата управљања, приступ тржишту, освајање нових технологија, помоћ за развој предузетништва и иновативности – каже Филиповић.



Бојан Лековић

креаторима јавних политика, тако и појединачним ентитетима у групи МСП, а у циљу раста запослености, продуктивности, као и општег раста привреде. Према њеним речима, једна врста подршке је тзв. институционална подршка чији је циљ јачање институционалних капацитета за креирање и спровођење јавних политика усмерених на развој МСП. Друга врста подршке је, наводи она, директно дата појединачним пословним субјектима у групи МСП у циљу решавања пословних проблема.

– У ову другу врсту подршке се убрајају разна истраживања, анализе, као и консултантске услуге у циљу оспособља-



Милојко Арсић

Оно што није најбоље решено код међународне помоћи јесте, како он наглашава, централизовани систем ширења информација кроз званичне канале државних институција уз задржавање контроле тих органа над дистрибуцијом средстава.

Његов колега Милојко Арсић, такође професор Економског факултета, каже да је међународна подршка развоју МСП значајна јер се кроз њу ублажавају слабости финансијског сектора у Србији и допуњују релативно скромна средства која држава одобрава МСП.

– Стандардни банкарски услови за МСП су често недостижни. Осим тога, понуда финансијских инструмената који су на располагању МСП је ограничена – наводи Арсић.

Према његовим речима, осим кредита и консултантске подршке, било би корисно да међународне финансијске орга-

низације финансијским средствима и саветима помогну унапређење општег пословног амбијента.

– Неповољан привредни амбијент највише погађа сектор МСП, јер он има мање ресурса и слабије друштвене везе да би се развијао у условима правне несигурности, неравноправности учесника на тржишту и великих бирократских баријера – истиче Арсић.

Професор Економског факултета у Суботици, Бојан Лековић, наглашава да су Србији, као земљи кандидату за чланство у ЕУ, доступни различити фондови, између осталих и они који су намењени сектору МСП.

– Средства тих фондова намењена су за унапређење пословања корисника, и то кроз унапређење интернационализације пословања, олакшаног присту-

па изворима финансирања, јачање конкурентности, као и промоције предузетничке културе. Финансијска средства доступних фондова могу се искористити за набавку опреме, увођење услуга, унапређење постојећих или развоја нових производа, што у крајњој линији треба да резултира новим радним местима – каже Лековић.

Он, пак, скреће пажњу на то да резултати спроведених конкурса указују на непотпуно искоришћење поменутих фондова.

– Аплицирање за финансијска средства фондова ЕУ представља сложен процес, који захтева знања и вештине управљања пројектним циклусом као јединствене методологије којом се планирају и имплементирају пројекти финансирани из ЕУ фондова – наглашава Лековић.

*Слађана Гаврић*